

CUPRINS

Despre existența tragică.....	5
Orizonturi duble.....	25
Dogmatica terțului.....	96
Poezie și Dumnezeu.....	132
Poezie și magie.....	135
Cuvântul cel viu.....	139
Fericirile monahului de la Rohia	142
Actualitatea unei parabole	169
Darul monahului de la Rohia.....	194
<i>Rostirea</i> sufletului.....	233
În căutarea realității sau drumul spre multipla splendoare a ființei	250
Rostul materiei	266
Națiune și creștinism la Dumitru Stăniloae.....	287
Religia în publicistica lui Eminescu	303

Cassian Maria SPIRIDON

ROSTIREA SUFLETULUI



Cassian Maria Spiridon (9 aprilie 1950, Iași), poet și eseist. Absolvent al Institutului Politehnic din București. În decembrie '89 a fost arestat deoarece a organizat și condus o mișcare împotriva dictaturii comuniste.

În primăvara lui 1995 a fondat și a publicat revista trimestrială de cultură poetică „Poezia”, care apare de atunci fără întrerupere. Din 1995 este redactor șef al revistei „Convorbiri literare”.

Din 1997 este membru în ConsiliulUSR și, din 2001, membru în Comitetul Director al USR. Din 2009 este președintele USR Filiala Iași. Membru al PEN-clubului european.

A publicat peste treizeci de volume de poezie, publicistică și esuri. Deținătorul a două premii USR pentru eseu și al altor premii pentru poezie. Tradus și publicat în franceză, engleză, germană, spaniolă, italiană, portugheză, suedeză, rusă, finlandeză, polonă, sârbă, cehă, slovacă, albaneză, arabă, maghiară, chineză, coreeană ș.a.

Cetățean de Onoare al Municipiului Iași. Distins prin Decret prezidențial cu Meritul Cultural în grad de Comandor.

Cassian Maria SPIRIDON

ROSTIREA SUFLETULUI



Despre existența tragică

În prima jumătate a secolului trecut (1934) apărea ediția primă a lucrării lui D.D. Roșca, *Existența tragică*. Va fi reeditată în 1968, cu modificări, în parte impuse de linia ideologică a momentului, ce l-au determinat pe prefăcătorul și îngrijitorul ediției din 1998, Achim Mișu, să meargă „ferm spre ediția princeps”, ediție la care, de altfel, vom și apela.

O viață, nu neapărat bogată în evenimente, dar transpusă, transfigurată sufletește, se poate dovedi încărcată de un intens dramatism și de o evidentă „noutate”, ne atenționează autorul, în „Introducere la o filosofie neconfortabilă”, ce deschide acest op, esențial pentru gândirea românească interbelică. Totul întemeiat pe „sentimentul ce-l avem despre caracterul problematic al vieții spirituale, despre caracterul de aventură și miracol pe care-l arată civilizația și valorile ei. De-aici, în consecință, și sentimentul de consonanță și iremediabilă nesiguranță în ce privește destinul nostru ca ființe cu anumite nevoi spirituale”. Aceste sentimente sînt, în unele conștiințe, izvorul din care ia naștere conștiința tragică a existenței și, în consecință, neliniștea metafizică ce înstăpînește peste întreg sufletul. Conștiința tragică, în opinia traducătorului lui Hegel, este producătoarea celei mai profunde tensiuni interioare la care omul poate avea acces. Aceste tensiuni sînt considerate cele mai fecunde în plan creator. Viețile importante, multe dintre ele consemnate în istorie, au fost cele trăite și îndrumate de această

tensiune ce „le-a dictat legea de formație și norma de existență”. Trăind mereu sub semnul unui etern provizoriu, conștiința acestui fapt ne îndeamnă a fi permanent într-o tensiune sufletească ce încearcă permanent a ne liniști fără, se înțelege, a reuși vreodată.

Cum spune Goethe, numai insuficientul este creator. Pentru D.D. Roșca, tensiunea interioară, între tensiunile sufletești cea mai puternică, produs al conștiinței tragice, este cea mai mare forță spirituală, „creatoare de civilizație originală”, de viață într-adevăr omenească. Numai pe această cale este așezat, în totalitatea sa, destinul omului.

Neliniștile care ne bîntuie sînt felurite, dar în esența lor țin de instinctul de conservare, de biologic, ambele justificate în raportul dintre noi și lumea exterioară. Singura fără o justificare biologică este neliniștea metafizică; ca atare, ea este, în mare măsură, gratuită și, în consecință, cu totul absentă la animale – indiferent de numărul picioarelor: „Ea e aceea, ne spune filosoful de la Cluj, care ne împinge să respingem toate, dar absolut toate îngrădirile. Pe cele sufletești și pe cele materiale. Ea ne dă curajul blestemat să postulăm, ca singură cu adevărat universală lege a firii, eterna devenire. Și ce altceva este, filosofic vorbind, ideea devenirii eterne, dacă nu proiectarea pe fond cosmic a sentimentului de permanentă insuficiență interioară”. În totul doar prostia „e senin cu gravitate întinsă peste vid”.

Libertatea sufletească este o consecință benefică a tragicei neliniști metafizice, neliniște ce ne impune a privi realizările noastre sub semnul oximoronic al provizoratului definitiv. Tragical autentic este închis în această concepție, care își refuză orice echilibru ce ne amenință cu staticul, cu o posibilă anchiloză. De unde rezultă: lumea, un permanent cîmp de luptă, în care nu se întrezărește nicio vagă speranță a unui posibil sfîrșit, și aceasta în „toate planurile de creație și existență omenească” pe care sîntem capabili a ni le imagina. Soluțiile existenței noastre, în lumina puternică a

conștiinței tragice, se află în zona imposibilului, „zonă plină de miraj și miracol”, în care se manifestă idealurile noastre, religioase, sociale, științifice, artistice. Pentru ilustrare sînt prezentate cîteva exemple: „ideea determinismului universal, creatoare a științei și a tehnicii moderne; ideea justiției integrale a socialismului, noțiunea contractului social ideal, elaborată în Occident și creatoare a marilor democrații apusene; apoi, cele mai eficace idei transformatoare de Lumi: divinitățile marilor religii istorice”.

Gradul de luciditate al conștiinței este proporțional cu capacitatea sensibilității noastre de a aspira spre atingerea imposibilului. Autorul *Existenței tragice* crede că plenitudinea interioară este echivalentul fericirii, iar doctrina pe care ne-o propune urmărește a ne deschide căile către această împlinire.

Lucrarea se vrea doar o încercare de sinteză; noțiunea în sine, sîntem atenționați, nu implică ideea de „definitiv” și nici de „complet”. Orice sinteză este „fatal provizorie și fatal parțială”. Valoarea sintezei este măsurată de perspectiva spirituală generală „ce o deschide”, „de calitatea rezonanței sufletești pe care ea o trezește și de gradul de profunzime al stratului de conștiință unde această rezonanță se produce”.

Gîndirea metafizică, la care apelează, își are drept rădăcină, pe plan de conștiință, *sensibilitatea*, izvoarele ei fiind, în final, de natură subiectivă. Prin *existența tragică* se pledează pentru „o foarte neconfortabilă filosofie a vieții”, cale de a lupta cu toate puterile în contra instinctului de conservare dispus, pentru liniștea noastră, a interpune între realitate și observație o „prismă idealizatoare de existență”. Cunoașterea, oricît de înălțătoare și inconfundabilă s-ar arăta, prin ea însăși, pare a fi singurul „remediu întăritor de suflet”. E o trimitere la una dintre ideile aristotelice, aceea de *catharsis*. O situație tragică nu distruge cu necesitate capacitatea „de entuziasm a sufletului”, în măsura în care aceasta este cunoscută și însușită cu

luciditate. O „ieșire de salvare” din iremediabila stare de nesiguranță este un anume „stil de viață”: „Viață modelată ca opera de mare artă. Și de aceeași lege supremă, numită *gratuitate*”.

Și D.D. Roșca, alături de Nae Ionescu, consideră rădăcinile din care se hrănește metafizica de esență lirică. Pornită de aici, metafizica, iluminată de inteligența critică, ar trebui, în viziunea filosofului, dar nu numai a sa, să se prezinte „ca o atitudine morală – estetică în fața existenței luată ca totalitate” - atitudinea, ale cărei resorturi secrete el apreciază că „sunt de natură sentimentală”, de aici și lirismul ce augmentează viziunea filosofică.

La fel ca religia, și metafizica își are izvorul în „nevoia de a lua atitudine față de marele Tot”. Comparată cu arta, are deopotrivă „nevoie de formă, de întreg”. Din conexarea celor trei: religie – artă – filosofie, toate sub cumpăna necesității de a decela ce-i important și ce nu-i, rezultă nevoia imperioasă de ierarhie. Pentru stabilirea ierarhiei formelor de existență este necesar apelul la cunoaștere, cu prioritate a celei științifice – care ne asigură un înalt grad de obiectivitate. Cu precizarea că actul de conștiință se instituie ierarhic, „depășește actul cunoașterii propriu-zise”, fiind subordonat „nevoilor sentimentale ale sufletului”. Pe bună dreptate metafizica își merită numele. Și în varianta, în fapt imposibilă, a cunoașterii științifice totale, „metafizica totuși ar depăși-o”.

Esența lirică a metafizicii nu trebuie să ne îndepărteze de purificatoarea sită „a cunoașterii disciplinate cu rigoare”. Numai așa, pe urmele lui Blaise Pascal, spiritul care animă metafizica poate deveni *spirit de finețe*, dar pentru a fi roditor acesta trebuie să fie însoțit, în prealabil, de un *spirit de geometrie serios*. Demne de urmărit sînt cîteva observații, în vecinătatea postulatului, ale celui care a tradus *Știința logicii*, în marginea *spiritului de finețe*: pentru a fi fecund e necesar a fi însoțit de *spiritul de geometrie*, dar judecata nu este și reversibilă, și aceasta pentru simplul motiv că spirit de geometrie fără spirit de finețe se află din abundență. Filosoful crede că spiritul

de finețe este un dar, el ne spune: „geometria se învață, finețea nu se învață” și continuă, pe alt plan: „știința se învață, filosofia nu se învață” – e posibilă știința fără filosofie, nu și invers; filosofia, ca și arta, apar „drept lux în judecata sinceră a majorității covârșitoare a oamenilor”. Și va concluziona: filosofia este artă, nu știință.

Atitudinea metafizică, în aspectele ei esențiale, este înrudită cu atitudinea estetică. Direcțiile metafizicii, dacă nu sînt cu totul identice cu cele ale artei, merg cel puțin în paralel cu aceasta. Să nu uităm că *tragicul*, ca noțiune, este luat din lumea esteticului.

Marile sisteme filosofice născute de-a lungul istoriei sînt „încercări de explicație globală a realității”, ce-și propun să construiască Universul prin combinație de concepte. Scopul suprem al oricărui mare sistem filosofic este realizarea „deducției totale a naturii”. Vorbind despre filosofie și știință, despre raportul dintre ele, constată: „diferența între filosofie și știință, zic, nu e decît de grad, și se exteriorizează în diferența de metodă, de ritm în avansare, aș zice. Știința, mai sceptică și mai înțeleaptă, dă dovadă de mai multă răbdare. Acumulează experimentare multă și crede necesare migăloase și nenumărate cercetări de detaliu pentru a putea ajunge apoi să stabilească cîndva – mergînd pe drumuri perfect și universal controlabile – o vastă sinteză a experienței și o totalitate a ei sub porunca de fier a legii unice. Filosofia, mai temerară și mai grăbită, trece, așa cel puțin a trecut, repede de sinteză: de cele mai adeseori prin prea cuprinzătoare și instantanee intuiții. (Intuiții prezentate apoi drept rezultate ale unor investigații întinse și ale unui efort de analiză ingenios și meticulos...)”.

Fundamentul tuturor eforturilor depuse de omenire, într-o lărgirea cunoașterii, este întemeiat, ne spune filosoful, pe „credința că realitatea, lumea, Universul sau cum vreți să-i ziceți, este rațională, inteligentă în esența ei”, și ca atare explicabilă. Această afirmație are statut de postulat și, după cum știm, este nedemonstrabilă.

Afirmația *nu există schimbare* a fost „fundamentul celei mai fecunde ipoteze de investigație a timpului modern și a tuturor timpurilor: dogma determinismului universal”. Și, ca primă concluzie, vom constata că „nu există proces de creație” și, pentru a-i continua gândul, creația este un dat imuabil al Creatorului și asistăm doar la „procese de dezvelire a ceea ce fu dat dintru început”. Insistînd pe această poziție ideologică, știința și filosofia care apelează la explicații cauzale de natură mecanică ar putea să-și însușească o „stranie judecată: lumea nu are istorie, căci nu există istorie...”.

Sîntem obligați a recunoaște că, în adîncurile ei, „nici o cugetare nu e inteligență pură”, din cauza originii ei, oricît de îndepărtate, biologice, fapt ce o împiedică „să devină imagine absolut dezinteresată a existenței”. De aici necesitatea accentuării și explicării apelului la postulatul „raționalității integrale a realității”; toate afirmațiile morale „pornesc dintr-o atitudine emoțională a noastră în fața existenței”. Căutarea unei semnificații morale fundamentată pe credința că Universul, în formele sale de existență, este de natură rațională, pare a satisface anumite solicitări sufletești. D.D. Roșca va contura aceste cerințe în frazele: „Lumea nu e absurdă, adică lumea are un scop ultim către care tinde. Existența are un sens”. Aceasta pare a fi legea fundamentală a spiritului. Pentru un savant această atitudine este rezultatul „unei singure și *emotive* atitudini a omului în fața Universului”.

Grație postulatului raționalist putem justifica și explica apariția culturii, „fundamentată în legile naturii”, ea „este necesară” și „*a trebuit* să fie creată în anumite momente ale vremii infinite și în anumite porțiuni ale spațiului nemărginit”.

Pentru D.D. Roșca, determinismul universal este cheia de pătrundere și descifrare a Lumii și Realității. Între cele trei mari forme cunoscute ale existenței: anorganicul, biologicul și spiritualul, așezate pe „o scară progresivă de valori”, lumea spiritului este